

РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ОНОВЛЕННЯ ЗМІСТУ, ФОРМ ТА МЕТОДІВ
НАВЧАННЯ І ВИХОВАННЯ
В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Наукові записки

Рівненського державного гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 році

Рівне 2000

ББК 74.20

0–59

УДК: 371: 373: 378.

Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне, Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. – 130 с.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Мітюров Борис Никифорович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

заступник головного редактора:

кандидат педагогічних наук, професор **Воробйов Анатолій Миколайович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член АПН України **Бех Іван Дмитрович**
(Інститут проблем виховання АПН України);

доктор педагогічних наук, професор **Будний Богдан Євгенович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АНВШ України **Дем'янчук Анатолій Степанович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор, дійсний член АПСН **Дем'янчук Степан Якимович**
(Рівненський економіко-гуманітарний інститут);

доктор педагогічних наук, професор **Коваль Ганна Петрівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Лисенко Неля Василівна**
(Прикарпатський педагогічний університет ім.В.Стефаника);

доктор педагогічних наук, професор **Лісова Світлана Валеріївна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Павлютенков Євген Михайлович**
(Запорізький обласний інститут удосконалення вчителів);

доктор психологічних наук, професор **Пасічник Ігор Демидович**
(Університет “Острозька Академія”);

кандидат педагогічних наук, доцент, член-кореспондент АПСН **Поніманська Тамара Іллівна**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

доктор психологічних наук, професор **Савчин Мирослав Васильович**
(Дрогобицький державний педагогічний університет ім.І.Франка);

доктор психологічних наук, професор, дійсний член МАПН **Сергєєв Олександр Васильович**
(Запорізький державний університет);

доктор педагогічних наук, професор **Сметанський Микола Іванович**
(Вінницький державний педагогічний університет ім.М.Коцюбинського);

доктор педагогічних наук, професор **Терещук Григорій Васильович**
(Тернопільський державний педагогічний університет ім.В.Гнатюка);

кандидат педагогічних наук, професор, член-кореспондент АПСН **Тищук Віталій Іванович**
(Рівненський державний гуманітарний університет);

кандидат педагогічних наук, доцент **Янцур Микола Сергійович**
(заступник головного редактора, Рівненський державний гуманітарний університет)

Затверджено Вченою Радою Рівненського державного гуманітарного університету (протокол №1 від 30.08.2000 р.).

Збірник затверджений ВАК України як наукове видання, в якому можуть публікуватися результати кандидатських і докторських дисертацій з педагогічних наук (Постанова Президії ВАК України №1-05/7 від 9.06.1999 р.).

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не збігатися з позицією редколегії. Рукописи рецензуються і не повертаються.

Адреса редакції: 33028, м. Рівне, вул. Остафова, 31. Рівненський державний гуманітарний університет

ISBN 966 – 7281 – 06 – 2 © Рівненський державний гуманітарний університет, 2000

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ШКОЛЯРІВ

У кожний період розвитку суспільства завдання виховання у школярів моральної поведінки завжди виявляється важким: змінюються умови життя і внутрішній світ людей. Особливо чутлива до цих змін дитяча психіка. Через те, що діти найбільш схильні до сприйняття і засвоєння нової інформації, до певного нехтування традиціями, до критичності стосовно існуючих соціальних норм і цінностей та їх носіїв — дорослих, виховання моральної поведінки створює додаткові ускладнення в оволодінні етичними нормами, формуванні на їх основі власних особистісних регуляторів поведінки. У той же час без відповідного ставлення до вимог інших не може формуватися соціальний за генезисом внутрішній досвід поведінки, необхідний для протидії небажанам і часто непередбачуваним зовнішнім впливам, оволодіння суб'єктом своєю реальною поведінкою.

Труднощі виховання моральної поведінки школярів підсилюються і тим, що необхідне оперативне врахування тих змін, які відбуваються у психіці сучасної дитини.

З урахуванням змін, які відбуваються у розвитку психіки нового покоління, особливо актуальними стають психологічні передумови, завдяки яким здійснюється моральне становлення особистості. До них перш за все відноситься взаємодія зовнішніх і внутрішніх умов, які є необхідними для розвитку психіки індивіда. Теоретичні уявлення про таку взаємодію розроблені в психологічній науці Л.С.Виготським, Г.С.Костюком, С.Л.Рубінштейном. На основі їх наукової позиції будується цілісна теорія виховання підростаючої особистості.

Відаючи належне зовнішнім впливам у розвитку особистості, ці психологи підкреслювали значення внутрішніх умов. Так, визначаючи важливість і необхідність саморуху для розвитку психіки особистості, Г.С.Костюк відзначав, що саморух є результатом взаємодії зовнішніх і внутрішніх умов, і саме у цій взаємодії криється, на його думку, успіх розвитку особистості.

Наголошуючи на складності психічного розвитку підростаючої особистості, С.Л.Рубінштейн розкриває процес його здійснення: “Все в психології особистості, що формується, так чи інакше обумовлене, але ніщо в її розвитку не виводиться безпосередньо із зовнішніх впливів. Внутрішні умови, формуючись під ідеєю зовнішніх, не є, однак, їх безпосередньою, механічною проекцією. Створюючись і змінюючись у процесі розвитку, внутрішні умови самі обумовлюють те специфічне коло зовнішніх впливів, яким дане явище може піддатися”.

В іншому місці подібна думка формулюється так: “Смисл його (принципу детермінізму – Р.П.) полягає у наголошенні ролі внутрішнього моменту самовизначення, вірності собі, не однобічного підпорядкування зовнішньому. Лише зовнішня детермінація тягне за собою внутрішню пустоту, відсутність опору, вибірковості стосовно зовнішніх впливів чи просте пристосування до них”.

Спираючись на відомий вислів І.П.Павлова про те, що людина “єдина по найвищому саморегулюванню система, яка відновлюється, керується і навіть вдосконалюється”, Г.С.Костюк розкрив, як людина як система взаємно пов’язана із зовнішнім світом. “...Вона (людина) сама – система у термодинамічному, біохімічному і фізичному відношенні, система, взаємодіюча з оточуючим середовищем, що забезпечує за допомогою власних робочих процесів інтроспекцію, постійність внутрішнього середовища, яка необхідна для її нормального функціонування і розвитку, для опору негативним діям і їх подолання”.

Різні автори (О.М.Леонт'єв, Б.Г.Анан'єв, Г.С.Костюк) у якості показника розвитку психіки брали одну ту чи іншу, вочевидь, домінуючу її сторону. Так, О.М.Леонт'єв відзначав, що ознакою переходу від однієї стадії до іншої виявляється якраз зміна провідного відношення дитини до дійсності, зміна провідних діяльностей. Важливим показником сформованості особистості він вважав наявність цілеутворення і відповідно розвитку дій суб'єкта. Б.Г.Анан'єв вважав духовне багатство особистості показником її розвитку. При цьому він зазначав, що “внутрішній світ людини працює і ступінь напруження її роботи (переробка досвіду, вироблення власних позицій і переконань, шляхи самовизначення і т. ін) виявляється показником духовного багатства індивідуальності”.

Г.С.Костюк показником розвитку психіки дитини перш за все вважав зростання усвідомленості, довільності поведінки. “Розвиваючись психічно, дитина стає свідомою особистістю, тобто системою психічних властивостей, які внутрішньо обумовлюють відому стійкість її поведінки, логіку її дій у відповідності із поглядами, що у неї склалися, моральними переконаннями, характерологічними рисами і місцем, яке вона займає у системі суспільних відносин”. Він також вважав, що розвиток дитини – це безперервне дотримання зовнішніх умов, які ускладнюються і створюють у дитини нові мотиви дій і зразки поведінки.

Показником розвитку особистості виявляється зростання її активності. Ця активність створює і гальмівні сили, завдяки яким зростає довільність поведінки, з'являються нові форми саморегуляції. Розвиток особистості проявляється в її новому ставленні до оточуючого довкілля і до самої себе.

У зв'язку з інтенсивним психічним розвитком сучасних дітей, можливо, змінюється і той сенситивний період у їх розвитку, про який у свій час вперше сказав І.М.Сеченов. Очевидно, у сучасних дітей цей період дещо зміщується і визначається, наприклад, для розвитку моральності не у підлітковому віці, а дещо раніше. На можливість зміщень сенситивних періодів для розвитку психіки дітей вказує і О.В.Запорожець. Він відзначав, що у кожному віковому періоді дитина виявляється особливо чутливою, сенсильною до певного роду впливів, у зв'язку з чим у неї на даній генетичній стадії, при наявності відповідних соціально-педагогічних умов найбільш інтенсивно розвиваються певні психічні процеси.

На значення сенситивних періодів для розвитку дитини вказує і Н.С.Лейтес, який підкреслює, що вивчення динамічних сенситивних періодів наближає психологію до розкриття

взаємовідносин дитини з оточуючим довкіллям в їх “саморусі”, в реальній діалектиці процесів життя.

Сенситивність психіки виступає як вікова чутливість, відгукливість на оточуюче, яка допомагає реалізувати потенційні можливості дитини. Підкреслюючи важливість внутрішніх умов для оптимального розвитку особистості, психологічна наука разом з тим ще не має конкретних досліджень про те, який конкретний зміст внутрішніх умов, від яких залежить успішність виховання, яке навантаження несуть вікові й індивідуальні особливості у формуванні тих чи інших якостей дитини, чи існує взагалі вікова характеристика внутрішніх умов, як вони формуються, чи завжди заданість виховних впливів вимагає прояву особливостей виховання і яка при цьому роль звичних форм поведінки – ці й інші питання ще детально не з’ясовані.

Одним із шляхів подолання формалізму у виховній роботі виявляється пошук внутрішніх умов, сутєвих для певного віку школярів, чи таких, що виступають їх індивідуальними проявами, які б викликали активність у бажаному напрямі як для розвитку особистості, так і у відповідності з вимогами суспільства. Така активність може з’явитися при наявності співвіднесення себе з зовнішнім світом, виокремленні, усвідомленні себе серед інших, своїх уподобань і орієнтацій на відміну від інших, тобто за великим рахунком за наявності у суб’єкта духовності.

Цілим рядом досліджень (О.Г.Асмолов, Л.І.Божович, Б.С.Братусь, Є.В.Суботський, С.Г.Якобсон, В.А.Петровський) доведено, що моральність формується якщо поставлені вимоги відповідають настановам дитини, якщо вона докладає разом з дорослими певних зусиль в створенні себе, якщо вона здатна самостійно регулювати свою поведінку і оволодіти нею. Адже не випадково Л.С.Виготський відзначав, що перехід від примітивних до культурних форм поведінки є зміна самого типу розвитку дитини. На значення внутрішніх ставлень до життя як основного критерію розвитку людини вказує і С.Л.Рубінштейн, підкреслюючи, що цим критерієм є “побудова в собі і в інших нових, більш досконаlih, внутрішніх, а не тільки зовнішніх форм людського життя і людських відносин”.

Таким чином, внутрішній світ людини, її внутрішні, через себе, зв’язки з зовнішнім світом є основним критерієм становлення особистості. Не дивлячись на те, що прийнято вважати підлітковий вік періодом відкриття свого внутрішнього світу, свого “Я”, до цього відкриття учні середнього шкільного віку приходять поступово. У психології є ряд досліджень, присвячених особливостям самооцінки у дітей молодшого шкільного віку, її ролі у формуванні пізнавальної активності, інших сторін психіки (Трунова Н.М., Юферова Т.І.), а також впливу навчальної діяльності на розвиток суджень про себе (Анкундінова Н.Є, Дригус М.Т.) умов формування самооцінки у молодшому шкільному віці (Андрущенко Т.Ю., Захарова А.В., Сапожнікова Л.С.).

Дослідження також свідчать, що і в молодшому шкільному віці усвідомлення “Я” вже виконує регулюючу функцію стосовно основних форм активності – навчальної діяльності і спілкування.

Ж. Піаже зауважує, що вже дитина 7-8 років розмірковує перед тим як діє і оволодіває такою

складною поведінкою, як рефлексія, яка є внутрішнім обмірковуванням, дискусією, яку ведеш з самим собою.

Як свідчать дослідження С.Л.Рубінштейна, рефлексія займає значне місце в детермінації поведінки людини. "...Рефлексія, – наголошує він, – чи іншими словами, світоглядні почуття, виступають як внутрішні умови, які включені у загальний ефект, що визначається закономірним співвідношенням зовнішніх і внутрішніх умов".

Завдяки усвідомленню себе людина немов би виходить за межі безпосередньо даного. З появою рефлексії "повстає проблема відповідальності людини в моральному плані, відповідальності за все звершене і втрачене".

Підкреслюючи значення усвідомлення "Я" для розвитку особистості, Л.С. Виготський відмічав його регулюючу функцію у психіці і діяльності людини. "...Завдяки самовідображенню людини, – писав він, – людської практики у людському словесному мисленні, виникають і самосвідомість людини, і її можливість свідомо спрямовувати дії".

Розвиток усвідомлення "Я" виявляється суттєвим для формування особистості. "Те, що прийнято називати особистістю, є не чим іншим, як самосвідомістю людини, яка виникає саме у цю пору (підліткову – Р.П.): нова поведінка людини стає поведінкою для себе, людина сама усвідомлює себе як відому єдність".

У трактуванні природи особистості суттєве місце відводиться оволодінню своєю поведінкою як одному з її проявів і показнику розвитку. "Ми тільки тоді можемо говорити про формування особистості, – писав Л.С.Виготський, – коли наявне оволодіння власною поведінкою". Оволодіння своєю поведінкою безпосередньо пов'язується з усвідомленням себе. "Підкорення своїх дій своїй владі необхідно вимагає як передумови усвідомлення цих дій".

Таким чином, регуляція своєї поведінки прямо пов'язується з усвідомленням "Я". Дослідження можливостей підростаючої особистості у цьому плані диктується психологічною природою її розвитку і є важливою запорукою у ефективному керівництві її виховання.

Через усвідомлення "Я" відбувається і свідоме ставлення до дійсності, оскільки викликає цілеспрямовані, довільні дії, які мають за мету зміну оточуючої дійсності і себе в ній. В результаті цього поведінка втрачає імпульсивність. Під впливом свідомого ставлення до довкілля і до себе виникають окремі цілі, наявність яких багато в чому визначає саморух особистості, спрямований на створення і зміну себе – на самовдосконалення.

Формування усвідомлення "Я" у школярів різного віку в процесі їх діяльності є показником її успішності, оскільки в такого роду діяльності народжується її "суб'єктивний продукт", який свідчить про новоутворення, якісних змін у психіці дитини, її розумовому і моральному розвитку (В.В.Давидов, А.К.Маркова).

Як відомо, взаємодія між учителем і учнями, необхідна для навчання і виховання, обов'язково передбачає появу активності з боку виховання.

Одним із проявів такої активності на початкових етапах навчання виступає розуміння учнями того, як ними виконуються вимоги, що ставляться. Без співвіднесення своєї поведінки з існуючими в школі правилами дитина не може свідомо ставитися до навчання, праці, своєї поведінки. Усвідомлення себе також необхідне для того, щоб виховні впливи належним чином приймалися школярами. А це можливо у тих випадках, коли зміст усвідомлення себе наближається до дійсних результатів діяльності і поведінки учня. Дитина мусить знати себе, певним чином ставитися до себе для того, щоб вимоги інших перетворювалися у власні регулятори поведінки. Ось чому важко вивчати, що перш за все діти молодшого шкільного віку починають усвідомлювати в собі, коли усвідомлення себе стає дієвим. Слід підкреслити, що є необхідність розрізнати поняття “усвідомлення себе” і “самооцінка”. Очевидно, усвідомлення себе як початково не диференційоване уявлення про себе передусім певному судженню про свою діяльність і поведінку, тобто про змістовну сторону самооцінки. Тому на першому етапі шкільного дитинства доцільно вивчати якраз особливості усвідомлення себе, що стосуються окремих проявів у навчанні і поведінці учнів. Так виникає можливість виявити генезис становлення самосвідомості у дітей молодшого шкільного віку.

Вищесказане про усвідомлення “Я” ще раз свідчить про важливість його вивчення на різних вікових етапах, так як воно суттєво відбивається на розвитку особистості, становленні її людяності.

Психологи однак не в думці про те, що самосвідомість у дитини виникає досить рано. Деякі прояви її, які формуються під впливом оточуючого середовища, сприяють подальшому розвитку психіки дітей, зокрема, оволодінню нею своєю поведінкою, розвитку її довільності. У молодшому шкільному віці довільність і рефлексія виявляються основними властивостями, які набуває дитина у цей період дитинства. У психологічній літературі, присвяченій природі самосвідомості, багато уваги приділяється питанню про те, як дитина приходить до усвідомлення “Я”, завдяки чому це відбувається. Всі дослідники вказують на те, що усвідомлення “Я” відбувається через дії, завдяки зовнішній діяльності (П.Г.Чамата, А.Валлон).

Питання про те, які властивості самосвідомості формуються у молодших школярів, як вона відбивається на розвитку психіки, зокрема, її довільності, ще недостатньо вивчене і потребує подальшого аналізу. Можливо тільки передбачати, що оскільки самосвідомість з’являється за наявності певної зовнішньої діяльності, то її відповідна організація, безперечно, сприятиме і появі самосвідомості. Крім того, необхідно враховувати, що для того, щоб виникло таке складне психічне новоутворення як рефлексія, у цій властивості мусить бути потреба; вона мусить допомогти дитині краще справлятися з навчальною діяльністю, оволодівати своєю поведінкою.

У науковій літературі вже є дані про те, які властивості самосвідомості потрібні для того, щоб вона була дієвою (В.С. Мерлін). З іншого боку, ступінь активної участі самої людини у формуванні своєї особистості залежить від змісту і рівня самосвідомості. Тому видається

важливим вивчення питання про те, який рівень самосвідомості потрібен для того, щоб вона характеризувалась дієвою. Дієвість усвідомлення “Я”, зокрема, проявляється в регуляції поведінки. Дані про те, що люди, які обходять усвідомлення “Я”, найбільш схильні до антинормативної моральної діяльності – це теж свідчення про значення дієвості самосвідомості для морального становлення особистості.

Заслужують на увагу роботи Ф.В.Бассіна і Я.Рейковського які, хоча безпосередньо і не стосуються усвідомлення себе молодшими школярами, але проясняють місце самосвідомості у розвитку психіки, умови її формування. Ці автори аналізують два досить важливих питання: про регулюючу функцію самосвідомості у керуванні поведінкою наперекір різним заважаючим діям і про важливість усвідомлення власної цінності у збільшенні готовності учнів до просоціальної діяльності. Висловлені у цих роботах думки важливі при аналізі умов формування моральної поведінки учнів і її суттєвої передумови – самосвідомості.

Ліпкіна А.І., вивчаючи самооцінку школярів, приділила увагу і особливостям судження про себе дітей на початковому етапі їх навчання у школі. Вона підкреслює значення соціальних впливів (оцінки вчителя, порівняння результатів праці різних школярів і т.ін.) на формування самооцінки. Однак і А.І.Ліпкіна робить висновок про те, що діти теж мусять себе якось оцінювати, так як регуляція ззовні успішна лише тоді, коли вона органічно поєднується з саморегуляцією.

У ряді робіт, які безпосередньо, на перший погляд, не присвячені проблемі усвідомлення себе молодшими школярами, але між іншим розкривають її місце в навчально-виховному процесі, виступає фундаментальне дослідження Ш.О.Амонашвілі. В його роботі показано, як через зовнішній результат діяльності учень буде досягати успіху чи терпіти невдачі – приходити до внутрішнього результату.

Однак у психологічній літературі ще немає даних про те, якого рівня регуляції своєї поведінки на основі усвідомлення “Я” вже можуть досягти молодші школярі, які труднощі вони при цьому відчують, які умови, що сприяють формуванню у дітей цього віку вміння регулювати свою поведінку.

Враховуючи важливість усвідомлення “Я” в оволодінні своєю поведінкою, формуванні особистості і її моральності, а також враховуючи недостатню вивченість генезису самосвідомості дітей, у нашій роботі здійснюється розгляд проблеми про те, як впливає усвідомлення “Я” на регуляцію поведінки молодших школярів.

Наголосимо, що логіка дослідження вимагає, окрім розгляду психологічних чинників формування моральної поведінки школярів, теоретично охарактеризувати питання регуляції діяльності і поведінки.

Л і т е р а т у р а :

1. Амонашвили Ш.А. Воспитательная и образовательная функция оценки учителя. – М., 1984. – 296 с.

2. Ананьев Б.Г. К постановке развития детского самосознания // Известия АПН РСФСР, 1946. – Вып. 18 (С.101-124). – С.212.
3. Бассин Ф.В. О силе “Я” и психологической защите // Вопр. философии. – 1969. - №2. – С.36-47.
4. Выготский Л.С. Собрание сочинений. – Т.3. – М., 1983. – С.160.
5. Запорожец А.В. Избранные психологические труды. – Т.II. – М., 1986. – 296 с.
6. Костюк Г.С. Принцип развития в психологии // Методологические и теоретические проблемы психологии. – М., 1969. – С.118-152.
7. Лейтес Н.С. К проблеме сензитивных периодов психического развития человека // Принцип развития в психологии. – М., 1978. – С.196-212.
8. Липкина А.И. Психология ребенка и формирование нравственных компонентов его мировоззрения. – М., 1971.
9. Пиаже Ж. Избранные психологические труды. – М., 1969.
10. Рейковский Я. Просоциальная деятельность и понятие собственного “Я”. – Вестник МГУ, серия 14 “Психология”, 1981. - №1. – С.51-59.
11. Рубинштейн С.Л. Человек и миф // Проблемы общей психологии. – М., 1976. – С.52.
12. Рубинштейн С.Л. Принципы и пути развития психологии. – М., 1959. – С.137.

Одержано редакцією 29.06.2000

УДК 37.017

Т.І.Поніманська

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ГУМАНІЗАЦІЇ ВИХОВАННЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Актуальність ідеї гуманізації виховання визначається необхідністю пошуку людством нових гуманістичних смислів. Філософи цивілізаційного напрямку доводять, що при переході однієї цивілізації в іншу відбувається злам, що супроводжується хаосом суспільної системи, яка втрачає свої ціннісні орієнтири. В ситуації пошуку нових цінностей людство неодноразово зверталось до гуманістичних ідеалів як найбільш прогресивних. Не випадково саме у переломні моменти розвитку суспільства, коли загострюються соціальні, політичні, економічні протиріччя, а особистість втрачає відчуття захищеності, зростає інтерес до гуманістичних цінностей у педагогіці. Прикладом може бути гуманістична система виховання Я.А.Коменського, яка народилась в умовах важкої політичної і релігійної кризи Тридцятирічної війни. Наше ХХ століття – час бурхливого розвитку гуманістичної парадигми освіти як домінанти історико-педагогічного процесу. Яскравим свідченням розвитку гуманістичних ідеалів у педагогічній теорії і практиці

Зміст

Передмова	3
Павелків Р.В Психологічні чинники формування моральної поведінки школярів	4
Поніманська Т.І. Теоретичні засади гуманізації виховання дітей дошкільного віку	10
Дичківська І.М. Проблема становлення особистості дитини як один з напрямів інтеграції вітчизняних і зарубіжних ідей педагогічного гуманізму	15
Мельник І.М. З історії духовної освіти на Волині.....	19
Філоненко Р.С. Роль товариства "Просвіта" у вихованні підростаючого покоління (20-30pp.).....	28
Сергєєва В.Ф. Система національного дошкільного виховання С.Русової – джерело інноваційних технологій сучасного дошкілля.....	32
Григорішин Г.І. Проблема особистості вихователя в педагогічній спадщині С.Ф. Русової.....	36
Белова С.А. До питання про вальдорфську педагогіку в сучасному світі.....	39
Дзюбишина Н.Б. Реформа шкільної системи в Чехословаччині в період Першої республіки (1918 – 1938).....	43
Дем'янюк Т., Байрамова М., Мельничук Л. Інноваційні технології методичної роботи з педагогічними кадрами.....	49
Фасолько Т.С. Виховання у старших дошкільників позитивного емоційного ставлення до моральних норм.....	56
Беленька Г.В. Розвиток мислення у дітей дошкільного віку в процесі ознайомлення їх з природою	60
Горонаха Н.М. Урізноманітнення форм екологічної освіти дошкільнят.....	63
Меналюк Г.Ф. Шляхи підвищення ефективності навчання дітей дошкільного віку елементам математики.....	73
Семенюк М.П., Сак Л.А. Педагогічний експериментальний майданчик: досвід, перспективи.....	80
Ремизович Г.М. Управлінські аспекти процесу впровадження інноваційних технологій в діяльність дошкільного закладу.....	84
Машикіна Л.А. Науково-педагогічна діяльність викладача педагогічного училища та коледжу в контексті підготовки студентів до використання інновацій	88
Підкурганна Г.О. Ідеї педагогічного гуманізму в художньо-педагогічній підготовці студентів факультету дошкільного виховання.....	93
Самсонюк Н.Ф. Роль спецкурсу "Ігрові методи навчання дітей" у формуванні фахових знань та умінь майбутніх вихователів	100
Кравець Л.М. Самоаналіз педагогічної діяльності як складова професійної підготовки вчителя.....	104
Шамрай О.Б. Сутність педагогічної культури майбутнього вчителя в контексті національних традицій.....	107
Малаканова Л.В. Дослідження впливу організаційно-педагогічних умов оцінювання на якість професійної підготовки майбутнього вчителя	111
Солоненко Н.С. Ділові ігри в процесі вивчення менеджменту	117
Відомості про авторів	125

Наукове видання

**Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти**

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

Наукові записки Рівненського гуманітарного університету

Випуск 13

Заснований в 1996 р.

**Відповідальний за підготовку збірника до видання Янцур М.С.
Технічний редактор Фасолько Т.С.
Комп'ютерна верстка Коломис О.Ф.**

Здано до набору 20.06.2000р. Підписано до друку 30.08.2000р.
Формат 60x84 1/8. Папір офсетний № 1. Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. 15,4. Обл. вид. арк. 16,1. Замовлення № 7 Тираж 100.

Адреса редакції: 33028 м. Рівне, вул. Остафова, 31
Рівненський державний гуманітарний університет, кафедра дошкільної
педагогіки
(тел. 22-02-77)

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
ТОВ "Центр соціально-економічного розвитку освітянства"
33000 м. Рівне, вул. Толстого, 3

О - 59 Оновлення змісту, форм та методів навчання і виховання в
закладах освіти: Збірник наукових праць: Наукові записки
Рівненського гуманітарного університету. Випуск 13. — Рівне,
Рівненський державний гуманітарний університет, 2000 р. — 130 с.

ISBN 966 — 7281 — 06 — 1.

Збірник наукових праць містить статті із загальнотеоретичних, історико-педагогічних і методичних
проблем гуманізації освіти.

Опубліковані матеріали можуть бути корисними для науковців, викладачів педагогічних
навчальних закладів, аспірантів, студентів, педагогів-практиків.

УДК: 371:373:378

ББК 74.20